

"Aşk meşru bir şey olamaz.
O da şiir gibi meşrulaşınca ölür"

Zeynep Oral

Cemal Süreya ile "konuşa-konuşa"ya başlamak güç. Nereden başlamak? On küsur yıldır girip çıktığı, oturup konuştuğu, çay içtiği, sohbet ettiği, yazı verdiği, tartıştığı şu gazete odasında, yeryüzünün en utangaç, en içine kapalı insanı gibi görünen birine "Yoksuluz gecelerimiz çok kısa/Dört nala sevişmek lâzım" diyen şiirlerinden nasıl söz açılır? Düzyazıyla, şiir üzerine, şairler üzerine yaptığı saptamalarla, denemeleriyle başlayacak olsam, alacağım yanıtı biliyorum: "Ama bu konuda öyle çok yazdım ki. Şimdi tekrarı olur."

Öyleyse en iyisi taa baştan başlayalım... Dedim ve başladım anlatmaya:

1931'de doğduğu Erzincan'da altı yaşına dek "çocuk"luğu tattı Cemal Süreya. "Bugün anılarda Erzincan'dan büyük bir bahçenin içinde büyük bir ev kaldı. Hepsi o kadar... Bir de annemin gözlük taktığını anımsıyorum." (Baba ticaretle uğraşiyor, anne evde, varlıklı, ataerkil aile düzeni.)

Başka? Çocukluğun ilk anılarından başka bir şeyler olmalı. "Hepsi bu kadar" olamaz... "Başka... Bir de bizim evin karşısında büyük bir ev vardı. O evde Perihan diye bir kız vardı... Zaten, onun yüzünden kızkardeşime Perihan adını koydum. Evet, ben koydum, ailede tek erkek çocuktum. Prens gibiydim. El üstünde tutulurdum. Ailede bütün küçüklerin adlarını hep ben verdim. Perihan'la başladık, sonra geleneği sürdürdüm. Komşu

Perihan mı? Herhalde çok güzeldi. Kızkardeşim onun gibi olsun istedimdi."

Yüzyıllık Yolculuk

Sonra bir gün Erzincan'dan kalkan trenin yük vagonunda buldu kendini. Anası, babası ve iki küçük kızkardeşiyle, Bilecik'e giden yollar uzadıkça, çocukluğu da uzaklarda kaldı, ailenin düzeni de, mutluluğu da... "Sanki yüzyıllık bir yolculuğa çıkmış" gibiydi. Ama bunu sonra söyleyecek Cemal Süreya. Henüz erken.

1938'de Dersim isyanı sonrasıydı. Aile Erzincan'dan göçüp, Bilecik'te oturmaya mecbur edildi.

"Bilecik'e geldik, altı ay sonra annem öldü. Dördüncü çocuğunu doğururken. Ağlamadım, sızlamadım, acısı içime oturdum."

Çocuklara babaanne baktı. Cemal Süreya, Beyoğlu 37. İlkokula gitmek üzere İstanbul'a amcalarının yanına yollandı.

"Birden yoksullaştık. Babam şoförlük yapıyordu. Bu arada belirteyim, Türkiye'de en genç yaşta Sansaryan Han'a düşen yazar benim. 9-10 yaşlarındaydım. Babam İstanbul'a gelmişti. Oysa Bilecik'ten ayrılması yasaktı. Bir gece yakalandı. Önce karakola sonra geri Bilecik'e yollandık."

"Altı yıl evlenmeyen babam, sonunda evlenmek zorunda kaldı. Babaanne, bize bakamaz olmuştu. İstanbul'a yazıp, bir kız istedi. Cevapta Refika hanım önerildi. Babam 'O çok şişman çamaşır yıkayamaz. Esmam'num olsa' dedi. -Anlaşılan gözü ondaydı. Amcalardan yanıt geldi 'O size uygun değildir' diye. Yine de bir gün yenge Esmam'ı getirdi. Esmam ilk gün çamaşır yıkadı, ikinci gün babamla kavga etti, üçüncü gün eve yerleşti. Ben babam evlensin isterdim hep. Evde bir kadın dolansın, anne diyelim. Ama bütün bunları babaya söyleyemezdik. Babama hiçbir şey söyleyemezdik, beş kuruş para isteyemezdik... Sonunda babam iki kez evlendi. Önce Esmam, sonra Refika'yla. Esmam çok kötü çıktı. Kardeşlerime işkenceli bir çocukluk yaşattı. Örneğin saçlarından tutup kuyuya sarkıttı. Bu yüzden kardeşlerimin saçları gür değildir."

"Ben mi? Ben, evden kaçmak için, gizlice parasız yatılı sınavına girdim. Bilecik Ortaokulu için. Gizlice, çünkü babam yoksuldu ama belli etmek istemezdi. Sınavı kazandım. Zaten ömrümce parasız yatılı okudum. Ben oradan, o evden kaçtım ama, kardeşlerimin derdi hep içimdeydi. Bir gün -lisede, Haydarpaşa'daydım- Bilecik'e kardeşlerimi görmeye gittim. Gece vardım. Eve gitmeye çekindim. Cebimde bir lira vardı. Bir barda kaldım. Yorganın üzerine kar yağıyordu. Sabahı bekledim... Sabah, eve vardığımda kardeşlerim pencerenin parmaklıklarına tutunmuş içeride ağlıyorlardı, ben dışarda, Ve beni içeri almıyorlardı. Çünkü onlara eve kimseyi sokmayacaksınız, ağabeyinizi bile denmişti. Öyle bir baskı vardı üzerlerinde. Hayır eve giremezdim geri döndüm."

"Esmâ deliydi. Bir fırıncıyla kavga edip adama vurunca, adam yerinden kalkamayınca öldü sandı ve Bilecik'ten kaçtı. Esmâ kaçınca, babam Refika'nımı aldı. O iyi çıktı. Kardeşlerim onu, anne bildiler."

Okul Sığınağı

Bütün bunları Cemal Süreya, her zamanki yumuşak sesiyle, tane tane, ağır ağır, en sakın haliyle, en doğal ya da en olağan şeyleri söylemiş gibi anlatıyor. Ben, nasıl olur, isyan etmediniz mi diye haykıracağım anda o, yavaşça, "parasız yatılı sınavına girdim" diyor. "Kahrolmadınız mı, çıldırmadınız mı" diyeceğim anda, "acısını içimde taşıdım" diyor. Çocukluk ve ilk gençlikteki bu amansız fırtınaları dindirecek, dengeleyecek bir şey olmalıydı bir yerde. Vardı: Okul yaşamı.

"İlkokula bir yıl geç başladım, İstanbul'da. Ama amcam evde bana her şeyi öğretmişti. Bunun iki temel etkisi oldu. Bir: O hızla sınıflarda hep en önde gittim. İki: Tembel oldum. Hiç ödev yapmadım. O vakti okumaya verdim. Ve hep örnek öğrenci olarak gösterildim. Çok okudum. Ama iyi kitaplarla beslendim. Elime ne gelirse okurdum. Alevi çevrede din kitapları, Hazreti Ali üzerine kitaplar çoğunlukta, okudum. Çocuk dergilerini okudum. Aynı şeyleri yüz kere okurdum. Okumam

gerekenleri okuyamadığım gibi, okumamam gerekenleri de okudum. Bilecik Ortaokulu'nda kütüphane elimdeydi. Oburca ama sistemsiz okudum."

Peki ya yazma duygusu?

"Yazma duygusu ilkokulda başladı. Ama bunun bilincine şimdi varıyorum. Amca oğluyla birlikte defterler alıp, ödev olmadan hep yazdığımı biliyorum."

Cemal Süreya ilkokulda, o deftere neler yazdığını şimdi anımsamıyor. Ama yazarken duyduğu sevinci hiç unutmadı.

"Yazma ve okuma mahkûmiyetini besleyen kırılma duygusuydu. Çok varlıklı bir ailenin el üstünde tutulan çocuğuyken, bir hayvan vagonunda yüzyıllık bir yolculuğa çıkmıştım. Sonra annesizlik. Temel kırgınlık bundandı. Yine de Bilecik Ortaokulu'nda mutlu oldum."

Nasıl olmaz ki? Şiir yazıyordu. Halk şiiri tarzında, heceyle şiir yazıyordu. Öğretmenler onu "şair" diye gösteriyorlardı ama o şiiri bilmiyordu. "Şiiri bilmiyordum. 1947'de bitirdim ortayı. Ancak son sınıf kitabına Cahit Külebi, Ahmet Muhip Dıranas, Fazıl Hüsnü, Necati Cumalı gibi yeniler girdi."

Şiiri bilmiyordu ama yazıyordu. İşte ilk şiir defteri: Adı: "Kızıl Mısrallar". Kızıl, çünkü kırmızı mürekkeple yazmıştı. Kırmızı mürekkeple, çünkü sevdiği kızın saçları kızıldı. İlk dizeler şöyleydi: "Seni sevdiğim anda her şeyim kızıl oldu/Masmavi defterime kızıl satırlar doldu." Defter elden ele dolaşıyordu ki, büyük sınıftakilerin biri, "Sen ne yaptın! Sana komünist derler" diye uyarınca Cemal Süreya "Kızıl Mısrallar"ı derhal "Yeşil Mısrallar" yaptı. "Seni sevdiğim anda her şeyim yeşil oldu/Masmavi defterime yeşil satırlar doldu." Defteri yeniden yazmak gerekti. Elbet bu kez yeşil mürekkeple...

Lise yıllarında aruzla şiir yazdı. Aruzu iyi biliyordu. Kendi kendine eski yazıyı öğrenmişti eski metinleri okuyabilmek için. Divan edebiyatı temalarını işliyordu. ("Yeni şiir duyarlılığının dışındaydım. Lise sonda Orhan Veli'yi, yeni şiiri tanımaya başlayacaktım.") 1950'de Haydarpaşa Lisesi'ni bitirince Mülkiye'ye mi girsem, Siyasal'a mı, diye çok düşündü Cemal Süreya. Sonunda Siyasal'ı seçti. Ankara'ya gitti. Ve ikisinin bir olduğunu öğrenince çok şaşırıldı.

Edebiyat Tutkusu

Neden Ankara?

"Bir neden... Ortada bir kız vardı. Ankara Tıp'ı kazandığımı duymuştum. Belki görürüm diye... Yoo yeni değildi, gönül ağrıları ilkokul birinci sınıftan beri vardı. Ama Siyasal'dayken hiç kız arkadaşım olmadı. Her gün, her an kızları düşünmekten, şiiri düşünmekten, ileriye yönelik hayaller kurmaktan, kız arkadaşlara vakit ayıramadık. Şiir yazmaktan, dans etmeyi öğrenemedim."

Mutlu yıllardı o yıllar.

"En güzel zamanımdı. Özgürdük. Bir tuhaftık. Sanat çevresinde yoğrulurduk. Şiir günleri yapılırdı. Ben şiirimi kimseye göstermezdim. Şiir günlerinde okunanları beğenmezdim. Fransızca'yı kendi kendime öğrendim. Çeviriler yapardık. Cebimizden şiir kitapları eksik olmazdı... Sabah Cebeci'den çıkar, sokakta okuya okuya yürüyerek Sıhhiye'ye, oradan Ulus'a, sonra Samanpazarı'ndan çember çizip tekrar Cebeci'ye dönerdim. Yürürken, okumadığım zaman yüksek sesle konuşurdum. Önceleri delilik sandım. Meğer değilmiş."

İlk şiiri Mülkiye Dergisinde (1953'de) yayımlandığında sevinci sonsuzdu. İşte, "Şarkısı Beyaz"ın ilk dizeleri: "Aycıklar geçti, mağlûp insanlar geçti/Şehirler, taş yürekliydi, şarkısı beyaz." Şiir ünlendi. İlk şiiriyle "değişik" olduğu vurgulandı. Sonra bir öykü: "Lalettayın Bir Hikâye". Çabuk vazgeçti öyküden. Takma isimle eleştiriler... "O dönem, hep edebiyatla yaşadık. Gülten Akın, Orhan Duru, Muzaffer Erdost, Tevfik Akdağ, Ece Ayhan, Ülker Köksal, Yılmaz Gruda... Ankara'daki tek sanatçılar biziz gibiydik. Şiirlerimiz 'Yeditepe', '20. Asır' dergilerinde yayımlanmaya başladı."

"Edebiyatla yaşarken", şiir yazarken Cemal Süreya, hani o "Kızıl Mısrallar"ın kahramanı, kızıl saçlıya mektup yazmayı da ihmal etmedi. "O sırada modaydı, herkes nişanlanırdı. Ben bir adım daha attım. Evlendim. Evden habersiz."

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirince (1954) ucuz yaşayacak bir yer aradı. Eskişehir vergi memurluğuna atandı. Altı ay sonra müfettişlik sınavını kazanıp İstanbul'a taşıyacaktı evi. Artık genç şair olarak biliniyordu.

Vergi memurluğu, şiir ve evlilik... Ne menem iştir bu?

"Şiir önde geliyordu. Mesleğimi saygın buluyordum, zamanımı tasarruf edebiliyordum. Evlilik ise şanssız oldu. Ayrıldık."

İlk evliliği ötekiler izledi. Üç mü desem, beş mi desem.

"Beş evlilik."

Acaba çok değil mi?

"Evet, çok. Beş evlilik çok, ama iki de çok! İnsan bir kez evlenmeli. Ama evlilik şanssız çıkınca..."

Şanssız? Şansla ne ilgisi var? Neyse...

"Evlilik ilişkiyi kurumlaştırmak demek. Türkiye'de kötü işleyen bir müessese. Bir insan arkadaşınızken, karşılıklı davranışlarınız çok saf, katıksız ve doğaldır. Evlendiğiniz zaman, hatta evlenebilir duruma geldiğiniz zaman, iki yönden de davranışlar değişiyor: Toplumdaki ortalama erkeğin tavrı erkeğe, toplumdaki ortalama kadının tavrı kadına geçiyor." (Bugüne dek bu konuda çok şey söylendi ama şu son cümle gibi yerinde bir saptamaya az rastladım. Vurgulamadan, geçemezdim.)

"... Toplumdan gelen bir şey bu. İnsan eşine yalan söylemek zorunda kalıyor. Rodaj dönemi geçmişse eğer, birlikte başka değerler çıkabiliyor: Kardeşlik, dostluk gibi şeyler... Her seferinde, sonuna dek gitsin diye evlenir insan... Hem benim evliliklerim hep aşk evliliği oldu."

Şanssızlık kelimesinden sonra yeni sözcük eklenmiş oldu "evlilik" kelimesine: Evlilik ve aşk...

"Evliliğin aşkı kesin öldürdüğü kanısındayım... Kendi deneyim için söylüyorum: Aşk meşru bir şey olamaz. O da şiir gibi meşrulaşınca ölür. Aşk da, şiir de uzlaşıcı olunca ölür. Genel olarak sanat böyledir... Masallar da çobanın prensese kavuştuğu an bitmiyor mu."

Ya aşk? Evliliksiz. Yasal olmayanı, uzlaşmacı olmayanı?

"Aşk, kadınla erkeğin... hayır, hayır... iki insanın birbirini ya da bir insanın birini önüne geçilmez bir biçimde istemesidir ve bunun sevilme gereksinimiyle birleşmesidir."

Baştaki düzeltmesi dikkatimi çekti.

"Hayır, aşkı, mutlak iki ayrı cins arasında tanımlamıyorum. Toplum öyle tanımlıyor, görüyor, ama ben değil."

Cemal Süreya'nın şiirlerini okuduysanız, sık sık satırlardan, daha çok da satır aralarından yayılan erotizmi duymamış olmazsınız.

"Hayatımda da, yazdıklarımda da cinsel duygu ağır basar. Bunun, böyle olmasını istediğim için değil. Zaten öyle olduğu için. İnsan hayatının binlerce yıllık serüveninde iki temel öge olmuş: Açlık ve aşk. Kenarda bir konu değil aşk ya da cinsellik... Bir de rastlantılar var. Bilir misiniz, Emmanuella filminin Türkiye'de gösterilmesinde benim rolüm olmuştur. İçişleri Bakanlığı filmi yasaklayınca, Danıştay'a başvuruldu. Danıştay'da bilirkişiydim. Ben olmasaydım o film serbest bırakılmazdı... Rastlantılar... Galiba rastlantılara uygun bir adamım ben."

Rastlantılara uygun, ya da rastlantılara açık bir kişinin, ne olursa olsun da utangaç olmaması gerekmez mi?

"Utangaçlık... Evet, özel hayatımda var. Kimi çevrelerde utangacım, kimi çevrelerde cüretkâr bile sayılırım. İşte şiirim, benim cüretkâr tarafım."

Yeniden şiire dönmüşken, üretkenlik konusuna geçtik:

"Hayır, çok üretken bir şair değilim... Çok üretken olmayışım, çok şiir yazmayışım değil, çok şey yazmayışımıdır... Çok yönlü biçimde yetiştim, ama neden roman yazmadım? Ayrıca, çok üretken olmadığımı yineleyerek, diyebilirim ki insan on bin sayfa şiir yazamaz. Yazarsa, deşifre olur. Çok yazanlarda bu nokta hemen ortaya çıkıyor. Yine de daha fazla yazmak isterdim... Bir de şu var: Hayatımda hiç, mutlak başarı kazanmak için yazmadım. Başkalarına beğendirmek için yapmadım... Çevrenin beni gördüğü önemli değil. Zaten çevrenin bizi nasıl gördüğü tam olarak bilinemez ki..."

Mutluluk

Cemal Süreya bugün 52 yaşında. Kendini hep 52 yaşındaymış gibi hissediyor. Tıpkı bütün öteki yaşlarda da olduğu gibi. Ve 52 yılın so-

nunda belli sürelerde sonsuz mutsuz olduysa da, kendini mutlu bir insan olarak görüyor...

Üniversite sonrası yılların özeti: 10 yıl maliye müfettişliği. İstifa. 6 yıl Babıâli ("Bir maceraya gireyim dedim, kalemimle geçeyim dedim -dergiler, gazeteler- Papirüs, 47 sayı... 12 Mart yayın hayatını durdurunca, aç kaldım, yeniden memuriyete döndüm"). Toplam dört yıl Tetkik Kurulu. 1.5 yıl Darphane Müdürlüğü. Yeniden 4.5 yıl Maliye Müfettişliği. Ve geçen yıl emekli oldu.

Şiirler, sevgiler, acılar, korkular, dehşete kapılmalar hep araya girdi. Hiç unutmayacak. 1957'deydi. Babası trafik kazasında öldü. "Beynini mezara kâğıt içinde koydular. Başı dağıldığı için. Bunun dehşetini hiç unutamam." Acılar, korkular, dehşete düşmeler karşısında yenik düşmemek için bir yol buldu. "Böyle anlarda, bir köşeye çekilip hiçbir şey düşünmeden içime kapanırım. Neden sonra kendimi şöyle avuturum: Üç yıl, beş yıl sonra bu da bir anı olacak. Sanırım acılara, sevinçlerden daha dayanıklıyım. ...Şansa güvenmek gibi bir duygum var. Kanseri olduğumu söylediler, bir gün iyileşecekmiş gibi gelir..."

Acılar ve sevinçler üzerinde dolanmayı sürdürüyoruz:

"Hayatımdaki temel duygu nedir bilir misiniz? Yanlışlığın giderilmesi... Filmelerde hep o anda ağlarım. Diyelim oğlanla kız karşılaşır, birbirlerini iten trükler olur. Birleşirler, bir yanlışlık yüzünden ayrılırlar, sonunda yanlışlık anlaşılır birbirlerine koşarlar. Orda ağlarım. Yanlışlığın düzeltildiği anda ağlarım. Her ilişkide, çevremdeki tüm ilişkilerde yanlışlığın giderilmesi önemlidir benim için, aşklarda, dostluklarda... Dostluklar... Mutluluğumda onların da önemli yeri var. Düş kırıklığına uğradığım çok oldu, ama hep birine, birilerine bağlandım. Belki de fazla bir şey beklemedim... Dostluk ilişkilerinde, sevgi ilişkilerinde, her ilişkide, aradığım, istediğim... Nasıl demeli... mertlik diyebiliriz... tam karşılamıyor ama mertlik, ödün vermemek... başkaları adına kendini bir ölçüde riske edebilmek... Fedakârlıktan söz etmiyorum. Fedakârlık güzel bir şey değil bençe. Zaten fedakârlığın gerekmeceği bir ortam olmalı, bir durum olmalı hayatta..."

"Ben bütün hüznüleri denemişim kendimde/Bir bir dene-

mişim bütün kelimeleri" diyordu. Cemal Süreya. "Aslan Heykelleri" şiirinde. Nerden çakıldı şimdi bu dizeler kafama? Belki de "konuşa-konuşa"nın sonuna geldiğimizden. Ben bu dizeleri aklımdan çıkarmaya çalışırken o şöyle diyordu:

"Hayatımı başka hiçbir hayatla değiştirmek istemediğime göre demek ki mutsuz değilim."

Milliyet Sanat Dergisi, Ekim 1985